

Obradom 17 września przewodniczył ks. doc. dr hab. Władysław Głowa (KUL) z diecezji przemyskiej, a rozpoczął je wykład ks. dra Czesława Krakowiaka (KUL):

Ks. dr Czesław Krakowiak

KATECHUMENAT DZIECI I MŁODZIEŻY W WIEKU SZKOLNYM

Wstęp

Chrzest niemowląt jest powszechną i zwyczajną praktyką Kościoła. Istnieje nawet przekonanie, że chrzest jest tym sakramentem, którego należy udzielić każdemu dziecku, jeśli tylko życzą sobie tego jego rodzice. Nie oznacza to bynajmniej, że proszący o chrzest zawsze świadomi są jego teologicznego znaczenia i konsekwencji praktycznych wynikających z przyjętego chrztu. Potwierdzają to badania socjologiczne przeprowadzane zarówno wśród dorosłych, jak i wśród uczęszczającej na katechizację młodzieży¹.

Chrzest zajmuje ważne miejsce wśród tak zwanych „rytuałów przejścia” i pełni ważną funkcję nie tylko religijną, ale także społeczno-kulturową, jako jeden z elementów kultury obyczajowej społeczeństwa. Zdaniem ks. W. Piwowarskiego rytuał religijny w rodzinie podlega procesowi laicyzacji, coraz rzadziej odnoszony jest do wartości *sacrum* i dlatego w coraz mniejszym zakresie pełni funkcje religijne. Zjawisku temu towarzyszy jednocześnie prywatyzacja rytuałów polegająca na wiązaniu ich przede wszystkim ze sferą życia rodzinnego². Tendencję taką potwierdzają liczne badania empiryczne dotyczące świadomości i stosunku polskich katolików do sakramentu chrztu, a zwłaszcza chrztu udzielanego niemowlętom.

Wiedza dotycząca znaczenia chrztu w życiu człowieka jest wśród badanych katolików fragmentaryczna. Nie obejmuje całości skutków tego sakramentu. Według badań większość respondentów (44,1 %) podkreśla religijno-osobowe znaczenie chrztu, na przykład zgładzenie grzechu pierworodnego, wiara w Boga. Drugą liczebnie grupę (ok. 20%) stanowili ci, którzy wskazywali na religijno-instytucjonalne wymiary chrztu: wprowadzenie do Kościoła, pierwsze zetknięcie się z Kościołem, włączenie dziecka do rodziny ludzi wierzących. Najrzadziej respondenci wskazywali na związek chrztu z życiem moralnym (ok. 10 %)³.

Z pastoralnego i liturgicznego punktu widzenia interesujące były pytania dotyczące rozumienia symboli i znaków z obrzędów chrztu, takich jak woda, znak krzyża na czole dziecka, biała szata, świeca, namaszczenie krzyżmem.

„Spośród pięciu wybranych symboli tylko 1,1 % rodziców z Płocka potrafiło wyjaśnić w miarę dostatecznie wszystkie symbole, 5,4% – cztery symbole, 9,9% – trzy symbole, 9,4% – dwa symbole i 13,9% jeden symbol (w zbiorowości młodzieży katechizowanej odpowiednio: 0,0%, 3,9%, 6,2%, 9,3%, 13,9%). Prawie dwie trzecie katolików z Płocka i ponad dwie trzecie młodzieży katechizowanej nie potrafiło wyjaśnić nawet jednego z pięciu symboli związanych z rytuałem chrztu”⁴. Autor stwierdza, że reforma liturgii sakramentu chrztu nie przyczyniła się do głębszego zrozumienia sensu symboli chrzcielnych, nawet jeśli wierni przeżywają je w sposób pełniejszy niż to było dawniej⁵. W konsekwencji znaki i symbole liturgiczne tracą swój związek ze sferą *sacrum* i nie wpływają na jego autentyczne przeżywanie. Oznacza to również, że prośba rodziców o chrzest dziecka często wynika z motywów pozareligijnych.

¹ Zob. J. Mariański, *Chrzest w opinii katolików polskich*, RTK 35(1988) z. 6, 21-50.

² W. Piwowarski, Wstęp, w: *Rytuał religijny w rodzinie*, red. W. Piwowarski, W. Zdaniewicz, Warszawa 1988, 11.

³ J. Mariański, art. cyt., 27-30;

⁴ Tamże, 31;

⁵ Tamże;

Ks. J. Mariański stwierdza, że „około trzecia część katolików z różnych środowisk społecznych albo wykazuje ignorancję w odczytywaniu właściwych treści sakramentu chrztu, albo traktuje chrzest w kategoriach świeckich”⁶. Niezależnie od tego zdecydowana większość badanych uważa, że chrzest dziecka ma bardzo duże (66,9 %) i duże (25,3%) znaczenie⁷. Dlatego ochrzczenie dziecka uważa się powszechnie za obowiązek rodziców, chociaż istnieje mała świadomość konsekwencji wynikających z przyjętego chrztu (moralne życie, wychowanie religijne, związek z Kościołem). Wiąże się z tym przekonanie, że propozycja odłożenia chrztu przyjmowana jest jako „odtrącenie”, „dyskryminacja”, „forma ograniczenia praw ludzi wierzących”. Prawie 85% badanych jest zdania, że należy dopuszczać do chrztu także dzieci z małżeństw bez ślubu kościelnego, nawet jeśli nie ma przeszkód kanonicznych do zawarcia sakramentalnego małżeństwa⁸.

Pomimo powszechnej praktyki chrztu niemowląt i faktycznego udzielania go w zasadzie na każde żądanie rodziców, od pewnego czasu w praktyce pastoralnej Kościoła, także w Polsce, coraz częściej mamy do czynienia z dziećmi i młodzieżą, którzy nie otrzymali sakramentu chrztu w okresie niemowlęctwa.

Na Zachodzie obserwuje się wyraźną tendencję do odchodzenia od praktyki chrztu niemowląt. Wynika to ze zmian społeczno-kulturowych w Europie, gdzie coraz częściej żyją obok siebie społeczności wielorasowe, wielokulturowe i wyznające różne religie. Np. w Mediolanie aż 26% ogółu urodzonych tam dzieci nie otrzymuje sakramentu chrztu w okresie niemowlęctwa. W roku 1980 stanowiło to 4% całej populacji. Prognozy na rok 2000 mówią, że liczba ta wzrośnie do 13 – 15 %.

W 1974 w Monachium aż 42 % dzieci nie zostało ochrzczonych w pierwszym roku po urodzeniu⁹. W 1987 w RFN zostało ochrzczonych ok. 5000 dzieci, które przekroczyły siódmy rok życia (w tym ok. 1200 młodzieży), podczas gdy w roku 1970 jedynie ok. 1300¹⁰.

W Polsce duszpasterze spotykają się zwykle z nieochrzczonymi dziećmi w okresie przygotowania do Pierwszej Komunii świętej a z dorosłymi przy zgłaszaniu się narzeczonych do ślubu kościelnego. Jak dotąd nie ma w Polsce ogólnie obowiązujących wskazań, jak należy w takich wypadkach postępować. Wydana 9 maja 1989 przez Episkopat Polski „Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych” nic nie mówi o chrzcie dzieci w wieku rozeznania¹¹. W tekstach roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego znajduje się jedynie wzmianka, że udziela się również chrztu dzieciom w wieku uczęszczania na katechezę¹². Istnieje więc nie tylko różna praktyka w poszczególnych diecezjach, ale także w różnych parafiach tej samej diecezji.

Sposób przygotowania dzieci w wieku szkolnym do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i czas jego trwania praktycznie zależy od miejscowego duszpasterza. Również w polskiej literaturze teologiczno-pastoralnej brak jest opracowań dotyczących tego zagadnienia. Wynika to nie tylko stąd, że zjawisko jest stosunkowo nowe i jeszcze dosyć rzadkie, ale także stąd, że bardzo dużo uwagi poświęca się katechezie dzieci przed Pierwszą Komunią świętą a następnie przygotowaniu do bierzmowania. Dopiero w ostatnich latach w niektórych diecezjach Komisje Liturgiczne opracowały instrukcje dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci nieochrzczonych w okresie niemowlęctwa, głównie jednak dorosłych przed zawarciem sakramentu małżeństwa (Sandomierz, Lublin). Ale jak dotąd nie ma żadnych instrukcji dotyczących katechumenatu dzieci szkolnych i młodzieży ze szkół ponadpodstawo-

⁶ Tamże, 33-34;

⁷ Tamże, 36-39;

⁸ Tamże, 41-43.

⁹ *Avvenire* 27/1994, 16; Rocchetta, *Cristiani come catecumeni. Rito dell'iniziazione degli adulti*, Roma 1984, 122.

¹⁰ *Erwachsene fragen nach der Taufe*, München 1992, 7; O sytuacji we Francji zob. D. Zimmermann, *Erfahrungen mit dem erneuerten Katechumenat in Frankreich*, w: *Die Feier der Eingliederung Erwachsener in die Kirche*, Herder 1991, 265-270.

¹¹ *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1965-1993*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, 23-28.

¹² *II Polski Synod Plenarny. Teksty robocze*, Poznań 1991, 73.

wych. Nie przygotowano również odpowiedniego rytuału zawierającego obrzędy wtajemniczenia, różnego od rytuału chrztu dzieci i wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych. Nierzadko więc księża udzielają sakramentu chrztu dzieciom przed Pierwszą Komunią świętą jedynie po bardzo krótkim pouczeniu, posługując się rytuałem chrztu niemowląt, który w takim przypadku nie odpowiada sytuacji, w jakiej znajdują się dzieci. Istnieje zatem pilna potrzeba opracowania takiego obrzędu według wskazań zawartych w V rozdziale Rytuału *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* (OCWD).

I. Katechumenat dzieci według Rytuału rzymskiego

Rytuał OCWD zawiera jedynie bardzo ogólne uwagi dotyczące wtajemniczenia dzieci, które nie zostały ochrzczone jako niemowlęta i są już w wieku rozeznania i katechizacji¹³. Chodzi więc o takie dzieci, które „są już zdolne „do wyznania wiary i pogłębienia jej oraz przyjmowania na siebie obowiązków z poczuciem odpowiedzialności w sumieniu” (nr 306).

Rytuał nie określa dokładnie wieku tych dzieci, lecz ogólnie mówi jedynie o „wieku rozeznania” i udziale w katechizacji, o tym, że „mają umysłowość dziecięcą, są zależne od rodziców lub opiekunów oraz szczególnie łatwo ulegają wpływowi rówieśników i otoczenia” (tamże).

Wszystkie te czynniki należy więc mieć na uwadze w przygotowaniu tych dzieci do sakramentów wtajemniczenia, o które proszą ich rodzice lub opiekunowie, albo nawet one same, ale zawsze za „zgoda osób opiekujących się nimi” (tamże)¹⁴. Także z tego powodu nie można ich traktować jak dorosłych, którzy już sami decydują o swoim postępowaniu.

Rytuał zakłada również, że dzieci te mogą być w różnym wieku i odpowiednio różnić się stopniem rozwoju ogólnego i duchowego. Także te uwarunkowania należy uwzględnić zarówno odnośnie do czasu trwania katechumenatu, jak i poziomu przygotowania katechetycznego. Specyfika wieku dziecięcego wyrażająca się w tym, że dzieci są szczególnie wrażliwe na oddziaływanie i wpływy otoczenia, może stanowić ważną pomoc w ich formacji katechetycznej i duchowej w okresie przygotowania do sakramentów.

Naśladowanie przez dzieci dorosłych i rówieśników oraz ich pomoc stanowi według Rytuału ważny czynnik pomagający w katechezie. Chodzi tu głównie o rodziców, od których mają prawo oczekiwać „pomocy i przykładu” w okresie przygotowania do wtajemniczenia oraz już w życiu chrześcijańskim (nr 308).

Ważną rolę spełnia następnie grupa rówieśnicza ochrzczonych, którzy przygotowują się do bierzmowania lub Eucharystii (nr 308a).

Wtajemniczenie chrześcijańskie dzieci dokonuje się stopniowo i przy pomocy odpowiedniego zespołu katechetycznego. Ścisły związek z grupą katechetyczną wyraża się w tym, że z zasady dzieci przyjmują sakramenty wtajemniczenia w tym samym czasie, w którym dopuszczani są do bierzmowania lub Eucharystii ich rówieśnicy, z którymi razem uczestniczyły w katechetycznym i duchowym przygotowaniu (nr 310).

Podane przez Rytuał wskazania i obrzędy nie mają charakteru powszechnie obowiązującego, lecz jedynie ogólnie wskazują, jak powinien przebiegać proces przygotowania dzieci do sakramentów wtajemniczenia oraz jakie obrzędy są z nim związane.

Bardziej szczegółowe zalecenia oraz rozbudowane obrzędy liturgiczne winny być przygotowane przez Konferencje Biskupów, które mają uwzględnić miejscowe potrzeby i uwarunkowania pastoralne. Na uwagę zasługuje również zalecenie Rytuału, aby przy tłumaczeniach tekstów na języki narodowe „dostosować pouczenia, wezwania i modlitwy do pojętności dzieci” (nr 312), a nawet przygotować inną wersję danej modlitwy, która „tę samą treść przedstawia dzieciom w sposób przystępniejszy” (nr 312 por. nr 32).

---

¹³ Według KPK kan.97 § 2 „Małoletni, przed ukończeniem siódmego roku życia, nazywa się dzieckiem i uważany jest za nie posiadającego używania rozumu. Po skończonym siódmym roku życia domniemywa się, że posiada używanie rozumu”.

¹⁴ Zob. J. R. Sztymmler, *Obowiązki rodziców w zakresie zapewnienia i przygotowania chrztu dzieci*, w: *Chrzest – nowość życia*, red. J. Nowak, W. Słomka, (Homo meditans X), Lublin 1992, 173-183.

Rytuał rzymski OCWD w rozdziale V zawiera następujący schemat obrzędów trzech stopni katechumenatu dzieci w wieku szkolnym:

- Obrzęd przyjęcia do katechumenatu (nr 314-329),
- Skrutinia, czyli obrzędy pokutne (nr 330-342),
- Sprawowanie sakramentów wtajemniczenia (nr 343-368).

W rozdziale tym nie podano jednak szczegółowych wskazań dotyczących ani czasu trwania katechumenatu podzielonego na stopnie, ani czasu trwania poszczególnych jego okresów. Należy zatem zakładać, że są one takie same jak w przypadku katechumenatu dorosłych. Odnośnie do okresu mistagogii wspomniano jedynie, że ma on na celu pogłębienie wiary nowo ochrzczonych i należy go zorganizować według wskazań odnoszących się do dorosłych neofitów z odpowiednimi dostosowaniami do sytuacji dzieci (por. nr 235-239).

a. Przyjęcie do katechumenatu

Rytuał zaleca, aby obrzęd ten odbywał się bez licznego udziału wiernych, lecz w obecności rodziców lub opiekunów kandydatów (nr 314). Ważne jest również miejsce sprawowania liturgii, które powinno stwarzać taką atmosferę, aby dzieci odczuły, że są „życzliwie przyjęte” (nr 315). Pierwsza część obrzędu przyjęcia odbywa się przy wejściu do kościoła (lub innego miejsca celebracji), zaś liturgię słowa sprawuje się w kościele.

Liturgię rozpoczyna powitanie dzieci oraz innych uczestników obrzędu, wstępne pouczenie i wyrażenie radości Kościoła z faktu, że przyjmuje kandydatów do bezpośredniego przygotowania do sakramentów wtajemniczenia. Następnie celebrans kieruje do dzieci trzy pytania: Kim pragniesz zostać? Dlaczego? Co daje ci wiara w Chrystusa? (nr 318). Dialog z dziećmi kończy się oświadczeniem, że Kościół z radością przyjmuje te dzieci do rodziny chrześcijańskiej, w której mają coraz lepiej poznawać Chrystusa i uczyć się żyć jak dzieci Boże zachowując przykazanie miłości Boga i bliźniego (nr 319). Następnie rodzice wyrażają publicznie zgodę na chrzest dzieci oraz gotowość współdziałania w ich przygotowaniu do sakramentów. Pytanie o udział i pomoc w formacji religijnej dzieci celebrans skierowuje również do wszystkich uczestników liturgii, a zwłaszcza ich przyjaciół i rówieśników (nr 321).

Podobnie jak przy chrzcie niemowląt, następuje teraz naznaczenie krzyżem czoła i ewentualnie także narządów zmysłów, z odpowiednimi formułami (nr 322). Należy to do celebransa, ale mogą to uczynić także rodzice i katecheci.

Krzyż jest znakiem miłości Chrystusa do ludzi i od każdego, kto zostaje nim naznaczony, wymaga wierności oraz trwania w miłości Boga i ludzi. Naznaczeniu znakiem krzyża poszczególnych zmysłów towarzyszą odpowiednie formuły, które wzywają do tego, aby cały człowiek należał do Chrystusa, aby także przy pomocy zmysłów poznawał Jego dzieło zbawcze i dawał o nim świadectwo wobec całego świata. „Przyjmij znak krzyża na uszach, abyś usłyszał słowo Chrystusa”; „na oczach, abyś zobaczył dzieła Chrystusa”; „na wargach, abyś mówił jak Chrystus”; „na piersiach, abyś przez wiarę przyjął Chrystusa do serca”; „na barkach, abyś miał moc Chrystusa” (nr 323).

Następnie przy śpiewie Psalmu 95 lub 122, albo innej. stosownej pieśni wprowadza się dzieci na miejsce sprawowania liturgii słowa (nr 324). Obejmuje ona czytania i homilię. Rytuał podaje bogaty zestaw czytań ze ST i NT oraz Psalmów, z których należy wybrać najbardziej stosowne i wyjaśnić je w homilii (nr 326). Po czym następuje wręczenie dzieciom księgi Ewangelii z formułą: „Przyjmij i czytaj Dobrą Nowinę o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym” (nr 328).

Wezwania w formie modlitwy wiernych i odpowiedni śpiew kończą obrzęd przyjęcia dzieci do katechumenatu (nr 329).

b. Skrutinia, czyli obrzędy pokutne

Odbywają się w ostatnim okresie przygotowania, czyli oczyszczenia i oświecenia, gdy dzieci doszły już do wystarczającego rozumienia wymogów wiary chrześcijańskiej. Jeśli sakramentów wtajemniczenia udziela się w czasie Świąt Paschalnych, skrutinia sprawuje się w Wielkim Poście.

Pełnią one tę samą funkcję, jaką mają skrutinia w katechumenacie dorosłych, dlatego posiadają ten sam układ, jednak z odpowiednimi dostosowaniami (nr 330), tak aby przyniosły duchowy pożytek także innym uczestnikom liturgii. Wymagane jest przynajmniej jedno skrutinium (nr 333).

W czasie skrutiniów dzieci już ochrzczone mogą przystąpić po raz pierwszy do sakramentu pokuty. Fakt ten należy wtedy uwzględnić w sprawowanej liturgii (nr 332).

Strukturę skrutiniów tworzą następujące elementy: wprowadzenie do obrzędów zakończone modlitwą (nr 334-335); czytania biblijne i homilia (nr 336); modlitwa błagalna za kandydatów do chrztu i ewentualnie za dzieci przystępujące po raz pierwszy do sakramentu pokuty (nr 338); egzorcyzm i włożenie ręki (nr 339-340); odesłanie katechumenów (nr 341).

Następnie dzieci już ochrzczone przystępują do sakramentu pokuty (nr 342).

c. Sprawowanie sakramentów wtajemniczenia

Ze względu na paschalny charakter tych sakramentów Rytuał zaleca ich sprawowanie w Wigilię Paschalną lub w czasie niedzielnej Mszy świętej (nr 343). Dzieci zwykle przyjmują wtedy wszystkie trzy sakramenty wtajemniczenia (nr 344). Po homilii następuje błogosławieństwo wody (nr 349), następnie wyznanie wiary przez wspólnotę (nr 351), wyrzeczenie się zła (nr 353) i indywidualne wyznanie wiary składane przez dzieci, poprzedzone pytaniem skierowanym do chrzestnych o imię kandydata (nr 354-355). Po wyznaniu wiary udziela się chrztu przez polanie lub zanurzenie (nr 356), po czym następują obrzędy wyjaśniające (namaszczenie krzyżmem – nr 358 – opuszcza się, jeśli bezpośrednio po chrzcie udziela się bierzmowania – nr 357): włożenie białej szaty i wręczenie zapalanej świecy (nr 359-360).

Jeśli bezpośrednio po chrzcie udziela się bierzmowania, poprzedza je krótkie pouczenie skierowane do kandydatów (nr 363) i wezwanie całego zgromadzenia do modlitwy o Ducha Świętego dla nowo ochrzczonych. Liturgia bierzmowania obejmuje jedynie modlitwę szafarza wraz z włożeniem rąk oraz namaszczenie czoła z formułą sakramentalną (nr 364-365).

Liturgię eucharystyczną rozpoczyna modlitwa powszechna i procesja z darami ołtarza (nr 366). Nowo ochrzczonych wspomina się w Modlitwie Eucharystycznej (nr 367). Mogą oni przyjąć wraz z rodzicami, chrzestnymi i katechetami świeckimi Komunię świętą pod dwiema postaciami (nr 368).

2. Adaptacja V rozdziału Rytuału rzymskiego we Francji i w Niemczech

a. Ogólna charakterystyka Rytuału francuskiego

Pierwszą adaptację V rozdziału Rytuału dla potrzeb katechumenatu dzieci przygotowano i wydano we Francji¹⁵. W oparciu o trwające kilka lat liczne eksperymenty w tej dziedzinie 15 IX 1976 Międzynarodowa Komisja Biskupów języka francuskiego aprobowała Rytuał zatytułowany *Rutuel du baptême en âge de scolarité*¹⁶, który następnie zatwierdziła Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego (18 I 1977: Prot. nr CD 1416/76). Pierwsze wydanie Rytuału ukazało się w Paryżu w 1977. Wydanie drugie z 1993 roku uwzględniło wydany w 1983 roku Kodeks Prawa Kanonicznego i także otrzymało aprobatę Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego 12 IX 1983 (Prot. CD 1200/83). Rytuał przeznaczony jest dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat, jeśli ich rodzice lub opiekunowie albo nawet same dzieci, za ich zgodą, poproszą o chrzest¹⁷. Katechumenat dzieci trwa od 2 do 3 lat.

W części wstępnej Rytuał zawiera krótkie wprowadzenie (s. 4), następnie ogólne uwagi o inicjacji chrześcijańskiej (s. 5-8) oraz wskazania pastoralne (s. 9-12)¹⁸, w których zaznaczono, że

¹⁵ We Francji zaraz po wydaniu *Ordo baptismi parvulorum* w 1969 roku pojawiły się próby rozwiązania problemu chrztu dzieci rodziców, którzy prosili o chrzest, lecz nie dawali gwarancji wychowania dziecka w wierze Kościoła, oraz dzieci w wieku rozeznania. Por. Cz. Krakowiak, *Doświadczenia duszpasterskie z odnowy liturgii chrztu dzieci we Francji*, AK 70(1977) t.80,234-241.

¹⁶ Paris 1977 i 1993,64(Rytuał francuski – RF).

¹⁷ RF, Orientations pastorales nr 1.

¹⁸ Orientations pastorales (OP).

Rytuał ten różni się od Rytuału chrztu niemowląt, gdyż jest on typu katechumenalnego i przewiduje przygotowanie do sakramentów trwające 2-3 lata, podzielone na etapy mające na celu stopniowy wzrost w wierze¹⁹. Następnie umieszczono obrzędy wtajemniczenia podzielone na cztery etapy według następującego schematu: uwagi pastoralne, plan celebracji i obrzędy liturgiczne.

Etap pierwszy związany jest z przyjęciem prośby o chrzest (s.13-20), drugi zawiera liturgię wejścia do katechumenatu (s. 21-29), trzeci nosi tytuł „skrutinium lub ryt pokutny” (s. 30-38), etap czwarty obejmuje liturgię sakramentów wtajemniczenia (s. 39-53). W aneksie zamieszczono wybór czytań biblijnych na celebracje wtajemniczenia, modlitwy poświęcenia wody, formuły wyrzeczenia się szatana i zła oraz modlitwy wstawiennicze za nowo ochrzczonych przewidziane w anaforach I-IV i na Msze z udziałem dzieci I-III (s. 55-64).

b. Ogólna charakterystyka Rytuału niemieckiego

Inną propozycją na bazie omawianego Rytuału rzymskiego jest przygotowany przez Międzynarodowy Zespół Roboczy Komisji Liturgicznych niemieckiego obszaru językowego przy współpracy Stowarzyszenia Niemieckich Katechetów, Rytuał pt. *Die Eingliederung von Kindern im Schulalter in die Kirche. Studienausgabe für die katholischen Bistümer des deutschen Sprachgebietes*²⁰. Rytuał ten został zatwierdzony 16 III 1971 (Prot. nr 654/71). Dotyczy on dzieci w wieku od 6 do 14 lat, czyli takich, które już osiągnęły wiek rozeznania, potrafią odróżnić dobro od zła, mogą wyznać wiarę, lecz będąc w okresie rozwoju podlegają rodzicom i wychowawcom²¹.

Właściwe obrzędy liturgiczne zostały poprzedzone dosyć obszernym wstępem (s. 7-23). Zawiera on ogólne uwagi dotyczące trzech sakramentów wtajemniczenia, opis sytuacji pastoralnej i dotychczasowej praktyki, następnie odwołuje się do ponownego wprowadzenia w Kościele katechumenatu dorosłych podzielonego na okresy i stopnie.

Rytuał przewiduje trzy warianty udzielania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego: dzieciom w wieku przedszkolnym (nr 24); w wieku Pierwszej Komunii świętej (nr 25-28) i w wieku od 10 do 14 lat (nr 29- 30). Dużo uwagi poświęcono posługom i zadaniom osób odpowiedzialnych za przygotowanie i wtajemniczenie dzieci w wieku szkolnym.

Obrzędy związane z wtajemniczeniem zawarte są w trzech rozdziałach: Przyjęcie do katechumenatu (s. 27-34); Dopuszczenie do chrztu (s. 38-47); Obrzędy wtajemniczenia (s. 51-65).

Pogłębieniu wtajemniczenia czyli mistagogii poświęcono jedynie kilka uwag (s. 67).

W Dodatku zamieszczono: Obrzęd przekazania wyznania wiary (s. 69-73) oraz czytania biblijne (s. 75-94).

c. Wprowadzenia pastoralne do Rytuałów francuskiego i niemieckiego

We wstępach do obydwu Rytuałów po ogólnym omówieniu sakramentów wtajemniczenia oraz ich wewnętrznej jedności²² podano uzasadnienie wprowadzenia tej formy wtajemniczenia dzieci. Związane jest ono z tym, że coraz bardziej wzrasta liczba dzieci w wieku szkolnym, które nie otrzymują sakramentu chrztu w okresie niemowlęctwa²³, gdyż rodzice nie mają żywych związków z Kościołem. Rytuał niemiecki zwraca ponadto uwagę na zmianę, jaka dokonana się zwłaszcza po Vaticanum II odnośnie do rozumienia wiary i Kościoła. Polega ona (według cyto-

¹⁹ RF, OP nr 2; 4.

²⁰ Freiburg im Br.1986, 94(Rytuał niemiecki – RN). Jak podano na początku, tekst ten opracowano w oparciu o V rozdział Rytuału niemieckiego *Die Feier der Eingliederung Erwachsener in die Kirche nach dem neuen Rituale Romanum (Studienausgabe)*, Herder 1975, wyd. II, Herder 1991, oraz o materiały publikowane już wcześniej przez Sekretariat Konferencji Biskupów Niemiec: *Stufen auf dem Glaubensweg*, Bonn 1982; *Taufe und Erstkommunion –* wydane przez Stowarzyszenie Katechetów Niemieckich, Munchen 1984. W wyd. II zaznaczono, że rozdz. V został wydany w 1986 roku w formie dostosowanej i uzupełnionej jako oddzielna księga pt. *Die Eingliederung von Kindern im Schulalter in die Kirche*. W obydwu wydaniach zamieszczono w dodatku wyjaśnienia Kongregacji Kultu Bożego dotyczące właściwej interpretacji IV rozdziału OICA opublikowane w Not.9 (1973), 274-278 oraz artykuł D. Zimmertnanna *Erfahrungen mit dem erneuerten, Katechumenat in Frankreich*.

²¹ RN nr 5;

²² RF nr 1-6; RN nr 1-2;

²³ RF nr 4; RN nr 4;

wanego Rytuału – przyp. red.) na odejściu od pojmowania wiary jako jedynie przyjęcia za prawdę tego, czego naucza Kościół i patrzenia na Kościół jako na instytucję, hierarchię i urząd nauczycielski. Tymczasem wiarę należy rozumieć jako wolną odpowiedź człowieka na wezwanie Boga, który objawia się w Jezusie Chrystusie, Kościół zaś jako lud Boży, wspólnotę wierzących i sakrament zbawienia²⁴. Dlatego w ewangelizacji należy podkreślać osobowy charakter wiary, jej ścisły związek z życiem moralnym i daniem świadectwa, między innymi przez udział w liturgii i praktyczną miłość bliźniego.

W przygotowaniu kandydatów do sakramentów konieczne staje się zaangażowanie w ten proces całej miejscowej wspólnoty, która winna czuć się odpowiedzialna za włączenie do niej nowych członków. Kandydatów należy również przygotować do życia w środowiskach ludzi niewierzących lub nawet wrogo nastawionych do wiary w Boga i do Kościoła²⁵. Trzeba także uwzględnić fakt, że kandydaci do sakramentów wtajemniczenia przychodzą już z pewnymi doświadczeniami, które zdobyli w okresie dzieciństwa żyjąc w określonym środowisku. Prosząc o chrzest pragną nie tylko otrzymać coś od Kościoła, ale także mogą coś do niego wносить²⁶.

Kościół, do którego zostaną włączeni przez chrzest, reprezentowany jest przez miejscową wspólnotę. Dlatego przygotowanie do sakramentów wtajemniczenia oraz ich udzielanie dzieciom szkolnym powinno mieć miejsce w tej wspólnotcie, w której mieszkają. Wspólnota ta z kolei winna towarzyszyć kandydatom na poszczególnych etapach ich formacji, przez przykład życia z wiary i podczas sprawowania obrzędów liturgicznych²⁷. Rytuał francuski zwraca ponadto uwagę, że Kościół bierze odpowiedzialność za dzieci przygotowujące się do chrztu pod pewnymi warunkami.

Sama prośba rodziców o chrzest lub prośba samego dziecka za ich zgodą nie wystarcza, nawet jeśli związana jest z obietnicą przyszłej formacji katechetycznej. Uzasadnione jest to całym kontekstem kulturowym, który nie sprzyja wychowaniu w wierze, prawdziwemu nawróceniu i daniu świadectwa przez życie chrześcijańskie²⁸. Dlatego jednym z najważniejszych zadań pastoralnych w przygotowaniu dzieci do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego jest stworzenie im odpowiedniego środowiska formacyjnego, w którym będą nie tylko teoretycznie poznawać wiarę Kościoła, ale także praktycznie doświadczać życia wiarą na co dzień²⁹. W pewnych wypadkach może być nawet wskazane odłożenie chrztu, czego nie należy nigdy traktować jako pewnego rodzaju sankcji dla rodziców czy dziecka, lecz jako postępowanie wynikające z troski o właściwe przygotowanie i owocne przyjęcie przez dziecko sakramentów wtajemniczenia³⁰.

Czas przygotowania dzieci do sakramentów wtajemniczenia trwa zwykle od 2 do 3 lat³¹. Powinno odbywać się ono z zasady w grupie katechetycznej, razem z dziećmi już ochrzczonymi³². Jednak podkreśla się bardzo ważną rolę rodziców³³, którzy zobowiązani są do pomocy dzieciom w poznaniu konsekwencji wynikających z przyjęcia sakramentów w ich życiu codziennym, nawet jeśli sami nie są osobiście mocno zaangażowani w sprawy wiary i Kościoła³⁴. Podobną rolę spełniają rodzice chrzestni wspomagający dzieci w czasie przygotowania oraz spełniający własne funkcje podczas celebracji liturgicznych związanych z poszczególnymi stopniami katechumenatu³⁵.

---

²⁴ RN nr 7;

²⁵ RN nr 8;

²⁶ RN nr 10;

²⁷ RN nr 11; 18; RF, OP nr 3;

²⁸ RF, OP nr 3; por. OCWD nr 307;

²⁹ RF, OP nr 3;

³⁰ Por. Cz. Krakowiak, *Doświadczenia duszpasterskie z odnowy liturgii chrztu dzieci we Francji*, AK 70(1977), t. 80, 234-241;

³¹ RN, OP nr 4;

³² RF, OP nr 5; por. OCWD nr 308; 311; RN nr 23;

³³ RN nr 19;

³⁴ RF, OP nr 7; por. OCWD nr 308; 314;

³⁵ RN nr 20; RF, OP nr 8;

Rytuał francuski zaleca także, aby między chrześnymi a ich chrześniakami nawiązały się głębokie i trwałe więzi przyjaźni, które pomogą dzieciom w dalszym rozwoju ich życia chrześcijańskiego³⁶. Rytuał niemiecki bardzo wielką wagę przywiązuje do roli katechetów, którzy pomagają kandydatom patrzeć na ich życie w świetle wiary, stopniowo zbliżać się do Jezusa Chrystusa i włączać w życie Kościoła przez uczestnictwo w obchodach roku liturgicznego³⁷.

Odnośnie do treści i sposobu prowadzenia przygotowania dzieci, Rytuał ten mocno podkreśla, że należy zwracać się do całej osoby dziecka, czyli jego rozumu, woli i uczucia, oraz wskazywać, jak wiara dotyczy wszystkich dziedzin życia człowieka, w wymiarze tak indywidualnym, jak i wspólnotowym³⁸. Wszystko to wymaga odpowiednio długiego czasu, dlatego także katechumenat dzieci szkolnych jest procesem wzrostu i rozwoju, który podzielony jest na etapy, zaś faktyczny czas jego trwania zależy zarówno od samego kandydata, jak i od stopnia zaangażowania i pomocy miejscowej wspólnoty³⁹.

Rytuał niemiecki zawiera również dwie uwagi praktyczne dotyczące tworzenia grup dzieci jako katechumenów: winna ona składać się z rówieśników, nauczycieli, katechetów, krewnych, chrześnych, przyjaciół itp. Zadanie przygotowania dzieci do sakramentów można także powierzyć już istniejącej grupie, z którą kandydaci są w bliskim kontakcie, albo z którą z łatwością mogą taki kontakt nawiązać, na przykład z grupą dzieci pierwszokomunijnych lub przygotowujących się do bierzmowania. Jeśli trudno jest taką grupę utworzyć, należy znaleźć w parafii na przykład jakąś rodzinę, która będzie dziecku pomagać w przygotowaniu do sakramentów przez stały z nim kontakt. Celem prowadzącego grupę (nie musi być nim ksiądz) jest stworzenie klimatu zaufania, w którym można omawiać różne problemy i odpowiadać na wszelkie pytania. Jest on odpowiedzialny także za to, aby w tej grupie przekazywać własne świadectwo i doświadczenie wiary⁴⁰.

3. Katechumenat dzieci według Rytuału francuskiego

Cały proces wtajemniczenia podzielony jest na cztery etapy: przyjęcie prośby o chrzest, wejście w katechumenat, skrutinium lub obrzęd pokutny, celebrowanie sakramentów wtajemniczenia. Etap pierwszy rozpoczyna się bezpośrednio po prośbie rodziców o chrzest dziecka i związany jest z organizacją grupy formacyjnej. Drugi etap zakłada, że dziecko otrzymało już dostateczne pouczenie o Jezusie Chrystusie, dlatego rozpoczyna katechumenat, otrzymuje znak krzyża i dopuszczone jest do udziału w liturgii słowa Bożego. Na trzecim etapie znajdują się dzieci, których wiara jest już wystarczająca do przyjęcia sakramentów. Uczestniczą w celebrowaniach pokutnych, które mają na celu ukazanie, że Jezus Chrystus daje im swój pokój i umacnia do walki z przeszkodami w procesie całkowitego nawrócenia. Etap czwarty obejmuje celebrowanie sakramentów wtajemniczenia (nr 9).

Rytuał ten nie uwzględnia podziału dzieci ze względu na ich wiek, jak czyni to Rytuał niemiecki. Również nie określa dokładnie kalendarium, czyli czasu trwania poszczególnych etapów, gdyż zależy to od postępów w formacji dzieci oraz współdziałania osób odpowiedzialnych za ich przygotowanie do sakramentów (nr 10).

a. Przyjęcie przez Kościół prośby o chrzest (I etap)

Prośba rodziców lub samego dziecka o chrzest nie oznacza, że jest ono przygotowane do wejścia do katechumenatu. Wymagana jest katecheza wstępna. Odpowiedzią ze strony Kościoła jest przyjęcie tej prośby przez obrzęd liturgiczny. Dla rodziców i dzieci ryt ten oznacza zgodę na włączenie do grupy, która będzie przygotowywana do chrztu (nr 13). Tworzenie takiej grupy należy do duszpasterza i jego pomocników (por. nr 5-6;14). Rodzice dzieci lub nawet one same przed całym zgromadzeniem proszą o chrzest. Zgromadzony na liturgii Kościół za tę prośbę

---

³⁶ RF, OP nr 8;

³⁷ RN nr 22;

³⁸ RN nr 12;

³⁹ RN nr 13;

⁴⁰ RN nr 23.

składa Bogu dziękczynienie. Następnie kandydaci do chrztu przyjmowani są przez dzieci i dorosłych, którzy będą im pomagać w przygotowaniu.

Celebracja ta rozpoczyna czas, w którym kandydaci z pomocą Kościoła, w ramach utworzonej grupy, będą uczestniczyć w katechezie mającej na celu doprowadzenie ich do prawdziwej wiary, by mogli rozpocząć właściwy katechumenat (nr 15). Na celebrację wybiera się takie miejsce, które stwarza braterską atmosferę (nr 16). Rytuał mocno podkreśla, że cały proces stawania się chrześcijaninem związany jest nie tylko z osobistym wysiłkiem kandydatów, ale jest możliwy dzięki współdziałaniu całego Kościoła. Przedstawiciele wspólnoty przez dawanie świadectwa swej wierze pomagają kandydatom w ich drodze do autentycznej i dojrzałej wiary. W procesie tym ważną rolę spełniają także święci, którzy są dla nich przewodnikami na drodze wiary i miłości Boga (nr 25-26).

b. Wejście w katechumenat (II etap)

Celem tego etapu jest lepsze poznanie i umiłowanie Jezusa Chrystusa. W tym czasie Kościół ukazuje kandydatom miłość Boga, który przyjmuje dziecko do swego ludu. Dokonuje się to przez przynależność do konkretnej wspólnoty (grupy), która tworzy środowisko przygotowujące do chrztu (nr 30). Właściwy moment celebracji obrzędu wejścia do katechumenatu jest wtedy, gdy dziecko po okresie stosownej katechezy stało się zdolne określić swój stosunek do Chrystusa oraz zdobyło już pewne doświadczenie życia we wspólnocie (nr 31).

Sam obrzęd składa się z dwóch części: przyjęcia do Kościoła przez ryt *signatio* oraz z liturgii słowa. Przez ryt wejścia do Kościoła kandydaci do chrztu wprowadzani są do uczestniczenia w liturgii słowa, w modlitwach Kościoła i związani są ze wspólnotą w dalszym poszukiwaniu Boga (nr 32). W obrzędzie tym uczestniczą także wszyscy odpowiedzialni za przygotowanie do sakramentów oraz rówieśnicy i przyjaciele kandydata.

We wstępnym dialogu celebrans przypomina kandydatowi, że Chrystus pragnie, aby wszyscy ludzie stali się Jego przyjaciółmi i każdego wzywa po imieniu. Następnie pyta, czy on także chce zostać Jego przyjacielem oraz iść za Nim (nr 36). Naznaczenie znakiem krzyża ma kandydatom przez całe ich życie przypominać miłość Chrystusa. Zewnętrzny i widzialny znak krzyża na czole oznacza niewidzialny znak, którym sam Bóg znaczy serca kandydatów (nr 37-38). Zależnie od okoliczności także katecheci i rodzice mogą uczynić znak krzyża na poszczególnych zmysłach dzieci (uszy, oczy, usta, serce, barki – nr 38bis).

Na zakończenie celebrans zaprasza całe zgromadzenie, aby wszyscy uczynili na sobie znak krzyża, po czym odmawia modlitwę, w której wyraża radość, że Chrystus stał się dla dzieci przyjacielem, nazywa je po imieniu, i że odtąd są częścią rodziny chrześcijańskiej. Prosi także Boga, aby dopomógł im wzrastać w miłości a wszystkich już ochrzczonych umacniał w przyjaźni z Chrystusem i między sobą (nr 41). Następuje teraz liturgia słowa Bożego (nr 43).

Po homilii może mieć miejsce obrzęd przekazania Ewangelii. Towarzyszy mu formuła: „Oto księga Ewangelii – niech stanie się dla ciebie słowem życia” (nr 48). Następnie dzieci mogą wypowiedzieć następującą formułę, która wyraża ich zaangażowanie w coraz lepszym poznawaniu Chrystusa i miłowaniu Go:

„Teraz wierzę w Jezusa, mogę czynić znak krzyża. Razem z wami chcę kontynuować naukę życia jako dziecko Boże; razem z wami chcę czynić to, co polecił Jezus: On powiedział: «Będziesz miłował Boga z całego serca». «Miłujcie się wzajemnie, jak Ja was umiłowalem», (nr 49).

Po tej deklaracji kandydatów celebrans zwraca się do pozostałych dzieci z pytaniem, czy one także pragną postępować tak samo. Podobne pytanie kieruje do dorosłych. Modlitwa litanijna kończy cały obrzęd (nr 52-53).

c. Skrutinium lub obrzęd pokutny (III etap)

W czasie katechumenatu dzieci mają poznać i doświadczyć, że miłość Boga względem nich jest większa niż ich miłość Boga i że nie zawsze odpowiadali na Jego wezwanie. Prowadzi je to do uznania swoich grzechów i uczestnictwa w obrzędach pokutnych (nr 55). Koncentrują się one na egzorcyzmie, który wyraża inicjatywę Boga obdarowującego wolnością od grzechu i pociąga

ku sobie, mimo spotykanych na drodze przeszkód. Jest to również dobra okazja do ukazania dzieciom konieczności walki z grzechem i wskazania na Chrystusa jako na źródło duchowej siły do pokonania zła i grzechu, które z kolei prowadzi do radości i pokoju (nr 56). Kandydaci do chrztu winni współpracować z łaską Bożą, coraz lepiej poznawać Chrystusa i uczestniczyć w życiu Jego Kościoła. W tym procesie mają pomagać im dorośli, a zwłaszcza rodzice.

Całe zgromadzenie, wyznając także swoje winy wobec Boga, przygotowuje kandydatów do udziału w egzorcyzmie, który stanowi moment szczytowy całej celebracji. Składa się on z modlitwy nad kandydatami i włożenia ręki, ewentualnie także namaszczenia olejem katechumenów (nr 59). Rytuał zawiera dwie modlitwy egzorcyzmu (nr 76-77). Jeśli po modlitwie następuje jedynie włożenie ręki, wypowiada się formułę: „Jezus Chrystus, nasz Zbawiciel, niech wam da swoją moc, który żyje na wieki wieków” (nr 78). Jeśli natomiast zamiast włożenia ręki stosuje się namaszczenie olejem katechumenów, towarzyszy mu następująca formuła: „Niech ten olej was przeniknie: przez niego niech Jezus nasz Zbawiciel da wam siłę do walki, abyście zawsze żyli w Jego miłości. Który żyje i króluje na wieki wieków” (nr 79). Całą liturgię kończy modlitwa dziękczynna zanoszona do Boga przez celebransa (nr 80).

Jeśli warunki na to pozwalają, można sprawować także drugi ryt pokutny po pewnym czasie, według podobnego schematu (nr 60).

d. Celebracja sakramentów wtajemniczenia (IV etap)

Sakramenty wtajemniczenia nazywane są pieczęcią, która czyni dziećmi Bożymi. Udziela się ich zwykle w Wigilię Paschy, jednak przy ustalaniu daty ich celebracji należy uwzględnić następujące elementy: stan przygotowania całej grupy katechetycznej oraz czas potrzebny na przeżycie włączenia do wspólnoty neofitów (dlatego nie jest wskazane celebrowanie sakramentów wtajemniczenia pod koniec roku szkolnego) i możliwość zgromadzenia na celebracje liczniejszej grupy wiernych niż tylko uczestniczący bezpośrednio w przygotowaniu kandydatów (nr 83).

4. KATECHUMENAT DZIECI WEDŁUG RYTUAŁU NIEMIECKIEGO

a. Chrzest dzieci w wieku przedszkolnym⁴¹

Prośba o chrzest dla tych dzieci może być spowodowana różnymi okolicznościami, jak na przykład zamiar zawarcia sakramentalnego małżeństwa przez rodziców dziecka, urodziny i chrzest następnego dziecka w rodzinie, naciski ze strony rodziny, kontakt dziecka w przedszkolu z dziećmi ochrzczonymi, sugestia duszpasterzy, pragnienie rodziców, aby dziecko w szkole uczęszczało na katechezę.

Przygotowanie dziecka przedszkolnego powinno odbywać się w grupie, do której ono należy w przedszkolu, przy współudziale jego rodziców oraz innych rodzin. Nie wymaga się katechumenatu dla tych dzieci, gdyż o nich decydują rodzice. Po koniecznym przygotowaniu dziecka i jego rodziców udziela się chrztu według Rytuału *Obrzędy chrztu dzieci*, z koniecznymi dostosowaniami jak: pytanie skierowane do dziecka o jego imię i czy pragnie przyjąć chrzest, pytanie rodziców o zgodę na chrzest dziecka oraz gotowość podjęcia zadania jego chrześcijańskiego wychowania. Należy także odpowiednio dostosować inne formuły z liturgii chrztu. Dziecko samo lub razem z rodzicami i chrzestnymi wyrzeka się szatana i wyznaje wiarę. Przed istotnym obrzędem chrztu szafarz zwraca się także bezpośrednio do dziecka. W obrzędach zakończenia ochrzczone dziecko razem z całą wspólnotą odmawia *Ojciec nasz*.

b. Chrzest dzieci w wieku Pierwszej Komunii świętej⁴²

Prośba o chrzest dla dziecka w wieku Pierwszej Komunii świętej może być także różnie motywowana, zarówno przez rodziców, jak i przez samo dziecko. Zadaniem duszpasterzy jest od-

⁴¹ Por. *Taufe im Kindergartenalter und in der Grundschule*, München brw. Jest to broszura przygotowana przez Referat duszpasterski i katechetyczny Kurii Arcybiskupiej w Monachium zawierająca wskazania dla katechezy oraz propozycje celebracji liturgicznych z dziećmi tej kategorii wiekowej.

⁴² Por. *Taufe und Erstkommunion. Hilfe für Vorherleitung und Feier der Taufe im Kommunionalter*, Deutscher Katecheten-Verein, München 1992.

powiednio ich do tego przygotować, aby prośba o chrzest wynikała z czystej i religijnej intencji. W każdym wypadku na chrzest konieczna jest zgoda rodziców. Od ich czynnego włączenia się w proces przygotowania do chrztu i Eucharystii zależy sukces formacji religijnej dziecka.

Połączenie katechezy przygotowującej do chrztu i do Pierwszej Komunii świętej jest uzasadnione tak teologicznie – są to sakramenty ściśle ze sobą złączone, chrzest prowadzi do Eucharystii a udział w Eucharystii przypomina przyjęty chrzest – jak i organizacyjnie, gdyż odbywa się w ramach tej samej wspólnoty wierzących (nr 25).

Praktycznie przygotowanie takie może mieć różne formy, zależnie od okoliczności i możliwości pastoralnych (nr 26). Nieochrzczone dziecko włączane jest do grupy dzieci ochrzczonych przygotowujących się do Pierwszej Komunii świętej. Elementy katechezy dotyczące sakramentu chrztu wchodzi bowiem zawsze w program przygotowania dzieci do pełnego udziału w Eucharystii. Dziecko nieochrzczone winno otrzymać ponadto katechezy uzupełniające dotyczące znaczenia chrztu i konsekwencji dla życia wynikających z jego przyjęcia. Jeśli dziecko i jego rodzice znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji wiary, czas przygotowania do chrztu należy potraktować jako szansę pogłębienia wiary rodziców i doprowadzenia do niej także ich dziecka (rodzaj katechumenatu rodziców). Może się to dokonać w utworzonej w tym celu małej grupie katechetycznej, w której zarówno rodzice, jak i dziecko otrzymują odpowiednie przygotowanie dotyczące sakramentu chrztu i Eucharystii.

Niezależnie od tej grupy dziecko uczestniczy w przygotowaniu do Pierwszej Komunii świętej razem z grupą dzieci ochrzczonych (nr 26,2). Sposób postępowania zależy także od tego, czy termin Pierwszej Komunii świętej jest już z góry ustalony, czy też będzie zależny od postępów w procesie formacji religijnej dziecka i jego rodziców. W takim przypadku nie łączy się chrztu z Pierwszą Komunią świętą. Ważną rolę w przygotowaniu dziecka do chrztu i Pierwszej Komunii świętej spełnia katecheza o sakramencie pokuty i pojednania. Nigdy nie wolno jednak łączyć pierwszej spowiedzi dziecka z dopuszczeniem go do chrztu i Pierwszej Komunii świętej.

Podkreślając bardzo mocno jedność sakramentów inicjacyjnych, Rytuał niemiecki nie zaleca udzielania dzieciom chrztu w czasie liturgii Pierwszej Komunii świętej, uzasadniając to tym, że w takim wypadku liturgia tych sakramentów nie byłaby dostatecznie podkreślona, a sama uroczystość pierwszokomunijna zbyt długo by się przedłużała. Bardziej wskazane jest udzielenie dziecku chrztu jakiś czas przed dniem Pierwszej Komunii świętej. Można tego dokonać w Wigilię Paschalną lub w Niedzielę Wielkanocną. Pierwsza Komunia święta ma wtedy miejsce w sobotę w oktawie Wielkanocy lub w innym dniu okresu wielkanocnego. Sakrament bierzmowania może być udzielany wtedy, gdy przyjmuje go cała grupa katechetyczna, zawsze po odpowiednim przygotowaniu (nr 27).

c. Katechumenat w wieku 10-14 lat

Rytuał zawiera także wskazania dotyczące tej grupy wiekowej. W tym przypadku również konieczna jest zgoda rodziców oraz ich współdziałanie w procesie przygotowania do sakramentów. Grupa, do której należą kandydaci, pełni rolę grupy katechetycznej. Katechumenat trwa jeden rok lub nawet dłużej z zachowaniem stopni i właściwych mu obrzędów liturgicznych. Sakramentów udziela się w Wigilię Paschalną. Ci, którzy byli już wcześniej ochrzczeni, odnawiają wtedy przyrzeczenia chrzcielne i przyjmują nowo ochrzczonych do swego grona. Jeśli grupa katechetyczna przygotowuje się do sakramentu bierzmowania, kandydatom udziela się chrztu w czasie liturgii bierzmowania, zwłaszcza jeśli udziela go biskup, dla podkreślenia roli biskupa i jedności sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego (nr 30).

Stopnie katechumenatu

Przyjęcie do katechumenatu

Obrzęd przyjęcia do katechumenatu ma miejsce w parafii w dniu powszednim w czasie liturgii słowa starannie przygotowanej przez duszpasterzy z udziałem samych kandydatów, ich rodziców i chrzestnych oraz katechetów. Nie przewiduje się obecności wspólnoty parafialnej,

którą jedynie informuje się o dokonanym już obrzędzie przyjęcia w najbliższą niedzielę: Wtedy także do modlitwy wiernych włącza się wezwania za katechumenów (nr 33).

Przyjęcie prośby o chrzest kończy naznaczenie czoła i zmysłów znakiem krzyża (nr 41) i wprowadzenie dzieci do kościoła, gdzie ma miejsce liturgia słowa. Po homilii przekazuje się dzieciom księgę Pisma świętego, czemu towarzyszy formuła: *Przyjmij tę księgę i czytaj Dobrą Nowinę o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym*, odmawia się modlitwę wiernych i po błogosławieństwie odsyła się je do domu (nr 47-50).

Dopuszczenie do chrztu

Po trwającym przynajmniej jeden rok katechumenacie dopuszczenie do chrztu kończy przygotowanie dalsze do sakramentów wtajemniczenia. Odpowiada ono obrzędom wybrania właściwym katechumenatowi dorosłych. Liturgiczny obrzęd dopuszczenia do chrztu poprzedzony jest naradą odpowiedzialnych za przygotowanie kandydatów oraz indywidualną rozmową z samymi kandydatami (nr 51-52). Ważną rolę zarówno w podjęciu decyzji o dopuszczeniu do chrztu, jak i w czasie samego obrzędu liturgicznego spełniają rodzice, chrzestni i katecheci. Sam obrzęd dopuszczenia sprawuje się podczas liturgii słowa na początku Wielkiego Postu w kościele parafialnym, z udziałem miejscowej wspólnoty (nr 53). Rytuał zaleca, aby w przygotowaniu liturgii uczestniczyli kandydaci razem ze swoimi rodzicami, chrzestnymi i katechetami (nr 54).

Po powitaniu zgromadzonych i wprowadzeniu w liturgię odmawia się modlitwę, po której następują czytania biblijne i homilia (nr 56-61). Następnie celebrans pyta rodziców, chrzestnych i katechetów, czy kandydaci są już wystarczająco przygotowani do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia w czasie najbliższej Paschy. Pytania dotyczą przyjęcia z wiarą słowa Bożego, prowadzenia życia jako dzieci Boże, włączenia się w życie wspólnoty, wreszcie szczerej i mocnej woli przyjęcia chrztu. Celebrans może również zapytać wszystkich obecnych o zgodę na chrzest kandydatów (nr 62).

Samo dopuszczenie kandydata poprzedza skierowane do niego pytanie, czy chce przyjąć sakramenty chrztu, bierzmowania i Eucharystii. Następnie zapisuje się imię kandydata do księgi i oznajmia, że został wybrany, aby na Wielkanoc zostać przyjętym do pełnej wspólnoty Kościoła. Do tego czasu powinien codziennie modlić się, czytać Pismo święte oraz przez słowa i czyny okazywać, że jest dobrym uczniem Jezusa. W tym okresie przygotowania bezpośredniego mają mu pomagać rodzice chrzestni (nr 64). Następnie po wezwaniach do świętych i modlitwie wiernych (nr 66-67) ma miejsce egzorcyzm (nr 68) i stosownie do okoliczności namaszczenie kandydata olejem katechumenów wraz z formułą: „Niech cię umocni moc Chrystusa Zbawiciela. Na znak tego namaszcza cię olejem zbawienia w Chrystusie, naszym Panu, który żyje i króluje na wieki” (nr 69). Po czym następuje śpiew dziękczynienia, końcowe błogosławieństwo i rozesłanie (nr 70-72).

Liturgia sakramentów wtajemniczenia

Udzielanie sakramentów wtajemniczenia winno mieć miejsce zwykle w czasie Wigilii Paschalnej, a jeśli nie jest to możliwe, w jedną z niedziel okresu wielkanocnego lub w inną niedzielę w czasie Mszy świętej z licznym udziałem wspólnoty (nr 73). W czasie tej liturgii kandydaci przyjmują zwykle wszystkie trzy sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego (nr 74).

Liturgię sakramentów sprawuje się po homilii, zaczynając od poświęcenia wody chrzcielnej lub modlitwy nad poświęconą wodą (nr 84-85).

Po wyrzeczeniu się szatana i wyznaniu wiary następuje chrzest przez zanurzenie lub polanie (nr 90) oraz obrzędy wyjaśniające: namaszczenie olejem krzyżma (opuszcza się, jeśli zaraz po chrzcie następuje bierzmowanie), przekazanie białej szaty i zapalonej świecy (nr 92-94).

Udzielenie bierzmowania poprzedzone jest krótkim wprowadzeniem w liturgię, wezwaniem do modlitwy całego zgromadzenia, po czym celebrans z wyciągniętymi rękami nad kandydatem prosi o Dar Ducha Świętego i namaszcza jego czoło krzyżmem, wypowiadając formułę sakramentalną (nr 95-99).

Jeśli w czasie katechumenatu nie było przekazania kandydatom wyznania wiary, bezpośrednio po bierzmowaniu całe zgromadzenie odmawia Skład apostołski lub mszalne *Credo*, po czym następuje modlitwa wiernych (nr 101102).

W czasie Modlitwy Eucharystycznej wspomina się przyjmujących sakramenty wtajemniczenia (nr 103). Komunię świętą pod dwiema postaciami mogą przyjąć neofici, ich rodzice i chrzestni, katecheci oraz członkowie grupy katechetycznej (nr 104).

Okres pogłębienia czyli mistagogii

Rytuał zwraca uwagę na ważność tego okresu dla neofitów i całej wspólnoty, wskazując jednocześnie konkretne propozycje pastoralne dotyczące organizacji okresu mistagogii. Neofici winni być w dalszym ciągu w bliskim kontakcie z grupą katechumenalną i wspólnie od czasu do czasu uczestniczyć w liturgii słowa Bożego lub we Mszy świętej. Należy ich także włączać w działalność religijną i społeczną na terenie parafii. Cała parafia powinna modlić się za neofitów w niedziele następujące po ich wtajemniczeniu. W odpowiednim czasie należy neofitów doprowadzić do sakramentu pokuty, prowadząc dla nich i innych członków grupy katechumenalnej katechezy dotyczące tego sakramentu (por. nr 27). Każda rocznica chrztu winna być uroczystie obchodzona w kręgu rodzinnym i w grupie katechumenalnej (nr 105).

Przekazanie Symbolu

Ma ono miejsce zwykle w czasie bliższego przygotowania do sakramentów i jest według Rytuału niemieckiego fakultatywne (por. nr 16 i 31). Odbywa się w czasie Mszy świętej po homilii albo w ramach tylko liturgii słowa Bożego (nr 107). Po wyjaśnieniu w homilii znaczenia Symbolu wiary i jego związku z sakramentem chrztu i całym życiem chrześcijańskim, po krótkim pouczeniu przez celebransa wszystkich zebranych, całe zgromadzenie odmawia głośno Skład apostołski (nr 112). Po czym następuje krótka modlitwa za kandydata do chrztu oraz modlitwa wiernych (nr 113-114).

ZAKOŃCZENIE

Rytuał rzymski przewidując dla dzieci katechumenat na wzór katechumenatu dorosłych, w obrzędach liturgicznych nie uwzględnia jednak faktu, że dzieci mogą być w różnym wieku, od wieku przedszkolnego do końca szkoły podstawowej. Zawiera jedynie ogólne wskazania dotyczące czasu trwania katechumenatu – kilka lat – jednak nie podaje konkretnego programu katechetycznego będącego podstawą przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Wynika to z faktu, że Rytuał ten przeznaczony jest dla całego Kościoła i poszczególne Konferencje Biskupów w oparciu o jego zasady ogólne oraz uwzględniając sytuację pastoralną Kościoła lokalnego powinny przygotować zarówno szczegółowe wskazania pastoralne, jak i odpowiednie obrzędy liturgiczne.

Przedstawione wyżej dwa Rytuały przygotowane na bazie Rytuału rzymskiego mogą posłużyć jako cenne doświadczenie pastoralne Kościoła na Zachodzie i pomóc w opracowaniu polskiego wydania Rytuału zawierającego zasady pastoralne organizowania i przebiegu katechumenatu dzieci w wieku szkolnym i młodzieży oraz odpowiednie obrzędy liturgiczne z nim związane.

Obydwa Rytuały, francuski i niemiecki, mają wiele cech wspólnych, różnią się jednak nie tylko treścią wprowadzeń pastoralnych, ale również samą strukturą obrzędów liturgicznych. Rytuał francuski jest przeznaczony dla dzieci w młodszym wieku szkolnym (7-12 lat) i zakłada, że zawarte w nim obrzędy liturgiczne odnoszą się do wielu kandydatów do sakramentów wtajemniczenia. Rytuał niemiecki natomiast uwzględnia różnicę wieku dzieci i przewiduje trzy konkretne sytuacje pastoralne: chrzest dzieci w wieku przedszkolnym, w wieku Pierwszej Komunii świętej i w końcowym okresie szkoły podstawowej (10-14 lat) oraz zakłada, że liturgia poszczególnych stopni katechumenatu dotyczy pojedynczych kandydatów.

Rytuał francuski cały okres katechumenatu dzieli na cztery etapy, z których pierwszym jest przyjęcie prośby o chrzest, czego nie ma w Rytuale niemieckim. Klasyczna nazwa drugiego

stopnia katechumenatu, czyli „wybranie”, w obydwu Rytuałach nie występuje zupełnie. W Rytuale francuskim obrzędy związane z rozpoczynającym go okresem „oczyszczenia i oświecenia” określa się jako „skrutinium lub obrzęd pokutny”. W Rytuale niemieckim przygotowanie bliższe do sakramentów, które w katechumenacie dorosłych rozpoczyna obrzęd „wybrania”, związane jest z liturgią określaną jako „dopuszczenie do chrztu”.

Wykorzystując doświadczenia pastoralne Kościoła we Francji i krajach języka niemieckiego w przygotowywaniu polskiej adaptacji V rozdziału Rytuału rzymskiego wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży, można – wydaje się – zaproponować następujący jego układ, który uwzględni różne sytuacje pastoralne:

- chrzest dzieci w wieku przedszkolnym,
- wtajemniczenie chrześcijańskie (chrzest, bierzmowanie, Eucharystia) dzieci w wieku Pierwszej Komunii świętej,
- wtajemniczenie chrześcijańskie dzieci starszych (12-15 lat),
- wtajemniczenie chrześcijańskie młodzieży szkół ponadpodstawowych (w oparciu o trzy-stopniowy katechumenat dorosłych),

oraz następującą jego strukturę liturgiczną:

- przyjęcie prośby o chrzest rozpoczynające okres pierwszej ewangelizacji czyli prekatechumenatu,
- przyjęcie do katechumenatu i katechumenat właściwy,
- wybranie czyli dopuszczenie do chrztu (sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego) i obrzędy związane z bezpośrednim przygotowaniem do sakramentów (skrutinia, traditio-nes),
- celebrowanie chrztu (sakramentów wtajemniczenia),
- pogłębienie wtajemniczenia (mistagogia).

Katechumenat dzieci i młodzieży winien przebiegać w duchu wskazań *Ogólnej Instrukcji Katechetycznej*: ma być on zarazem „katechezą, uczestnictwem w liturgii i w życiu wspólnotowym... Jego zadaniem jest kierowanie drogą duchową ludzi, którzy się przygotowują na przyjęcie chrztu, oraz ich przemianą duchową i moralną. Jest szkołą przygotowującą do życia chrześcijańskiego, wprowadzeniem do życia religijnego, liturgicznego, praktykowania miłości i apostołstwa ludu Bożego” (nr 130; por. DM 13-14).

Osobnym zagadnieniem jest problem dzieci, młodzieży i dorosłych już ochrzczonych; którzy jednak nie otrzymali właściwej formacji religijnej (por. IV rozdział OCWD)⁴³.

Dla tej kategorii osób *Ogólna Instrukcja Katechetyczna* przewiduje katechezę w pewnej formie katechumenatu (nr 19). Podobnie Paweł VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi* stwierdza: „Chociaż nie wolno zaniedbywać nauczania dzieci, to jednak dzisiejsze warunki coraz bardziej wymagają katechizacji w postaci jakiegoś katechumenatu dla młodzieży i dorosłych, tych, co poruszeni łaską, powoli odkrywają oblicze Chrystusa i czują, że koniecznie trzeba powierzyć Mu całych siebie” (nr 44)⁴⁴.

⁴³ O możliwości wykorzystania elementów liturgii katechumenatu w przygotowaniu do Pierwszej Komunii świętej dzieci już ochrzczonych zob. S. Hartlieb, *Próba zastosowania skrutiniów w przygotowaniu do Pierwszej Komunii świętej*, AK 70(1977), t.88,265-281; tenże, *Pierwsza Komunia święta. Droga wtajemniczenia w Paschę Chrystusa*, Kraków 1996; E. Nubold, *Zwischen Taufe und Erstkommunion*,26(1992) 1-3; tenże, *Ubergabe der Schrift*, tamże,12; tenże, *Ubergabe des Vaterunseres*, tamże s.20.

⁴⁴ Por. Kongregacja Kultu Bożego, *Refleksje na temat IV rozdziału „Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych”*, WAL 70(1996),228-231; Komentarz do tego dokumentu: Cz. Krakowiak, *Katechumeni i chrześcijanie*, tamże,233-241.